

Stanisław MUSIAŁ

MUZUŁMANIE WE FRANCJI – WYBRANE ASPEKTY SPOŁECZNO-POLITYCZNE

Abstrakt

Islam i jego wyznawcy we Francji są w trudnym okresie adaptacji do francuskich i szerzej, europejskich – kulturowych, społecznych, obyczajowych i politycznych – warunków bytowania. Celem niniejszego artykułu jest ukazanie specyfiki tej społeczności na tle Francuzów etnicznych (europejskich), a także polityki władz francuskich wobec tej mniejszości. Cel ten staramy się osiągnąć poprzez ukazanie stref osiedlania i warunki mieszkaniowe francuskich muzułmanów, związane z tym patologie społeczne, następnie poprzez przedstawienie struktury demograficznej oraz struktury zatrudnienia ludności muzułmańskiej, problemu jej tożsamości obywatelskiej, preferencji wyborczych i aktywności politycznej, a także ukazując stosunek rdzennych Francuzów do mniejszości islamskiej oraz charakteryzując politykę integracji i asymilacji władz w kontekście zachowania laickiego charakteru państwa francuskiego.

Słowa kluczowe: islam, Francja, muzułmanie.

Temat mniejszości muzułmańskiej we Francji jest istotny zarówno z punktu widzenia poznawczego, jak też z punktu widzenia praktyki politycznej. Jako przedmiotu poznania temat ten nabiera szczególnej wagi w dzisiejszych czasach mieszania się narodów i kultur. Obserwowanie tych procesów we Francji ma dodatkowy walor heurystyczny, gdyż kraj ten – z racji mieszania się nie tylko kultur różnych, ale często przeciwstawianych sobie – stanowić może niejako laboratorium doświadczania tychże procesów, ale już w wymiarze światowym. Natomiast wartość praktyczna badania tej problematyki polega na zdiagnozowaniu zagrożeń i szans tkwiących w tych procesach, a przez to kierowania nimi w sposób racjonalny.

W niniejszej publikacji analizujemy tylko część zagadnień związanych z obecnością muzułmanów we Francji – wybrane zagadnienia społeczno-polityczne. Celem analizy jest ukazanie specyfiki tej społeczności na tle Francuzów etnicznych (europejskich), a także polityki władz francuskich wobec tej mniejszości. Cel ten staramy się osiągnąć poprzez ukazanie stref osiedlania i warunki mieszkaniowe francuskich muzułmanów, związane z tym patologie społeczne, następnie poprzez przedstawienie struktury demograficznej oraz struktury zatrudnienia ludności muzułmańskiej, problemu jej tożsamości obywatelskiej, preferencji wyborczych i aktywności politycznej, a także ukazując stosunek rdzennych Francuzów do

mniejszości islamskiej oraz charakteryzując politykę integracji i asymilacji władz w kontekście zachowania laickiego charakteru państwa francuskiego.

1. Objaśnienie pojęć i pola badawczego

Już na początku procesu badawczego spotykamy się z podstawową przeszkodą, a mianowicie z trudnością zdefiniowania samego przedmiotu poznania. Związane jest to z ograniczeniami we Francji dotyczącymi zbierania informacji na temat pochodzenia etnicznego i religii obywateli państwa. Stąd też bardzo istotną rolę odgrywają kwestie definicyjne związane z imigracją. Szczególnie są one istotne w okresie po 1975 roku, gdy następują kolejne fale migracji, a jednocześnie rodzą się i wkraczają w dorosłe życie dzieci imigrantów. Dlatego też wydaje się koniecznym zdefiniowanie głównych pojęć, którymi posługiwać się będziemy w tej publikacji. W tym celu używamy dwie podstawowe zmienne: miejsce urodzenia i narodowość rodziców danej osoby. To założenie pozwala nam wyróżnić następujące pojęcia:

- obcokrajowiec – osoba zamieszkująca we Francji i nie posiadająca francuskiego obywatelstwa, ale mogąca go nabyć. Dzieci urodzone we Francji z rodziców obcokrajowców są z urodzenia obcokrajowcami (po 13 roku życia mogą nabyć to obywatelstwo, gdy od 8 roku życia mieszkają we Francji);
- imigrant – osoba mieszkająca we Francji i urodzona jako obcokrajowiec za granicą. Definicja ta przyjęta została przez Wysoką Radę ds. Integracji (Haut Conseil à l'Intégration – HCI). Imigrant przestaje być obcokrajowcem, gdy nabywa obywatelstwo (narodowość) francuską, zaś obcokrajowcy urodzeni we Francji nie są imigrantami;
- bezpośredni potomkowie imigrantów („drugie pokolenie”) – osoby urodzone we Francji mający co najmniej jednego rodzica imigranta. Powyżej 18 lat było ich we Francji 4,5 mln. Wśród osób poniżej 18 lat urodzonych we Francji, 2,1 mln miało co najmniej 1 rodzica imigranta, czyli razem daje to 6,7 mln osób urodzonych we Francji i bezpośrednich potomków imigrantów;
- muzułmanie we Francji – osoby urodzone w kraju, gdzie wiara ta jest dominująca oraz ich bezpośredni potomkowie, a także osoby deklarujący te wiary, lecz nie spełniające tego warunku (konwertyci).

2. Strefy osiedlania i warunki mieszkaniowe francuskich muzułmanów

Dzisiejsza sytuacja społeczno-polityczna francuskich muzułmanów jest w dużej części spuścizną warunków życia, które były udziałem pierwszych fal imigranckich. W dramatycznej sytuacji mieszkaniowej imigrantów muzułmańskich w pierwszych latach ich osiedlania się we Francji metropolitarnej rząd powołał w 1956 roku Krajowe Stowarzyszenie Budowy Mieszkań dla Pracowników Algierskich (*Société Nationale de Construction de Logements pour les Travailleurs Algériens – SONACOTRAL*) oraz dwa lata później instytucję publiczną, która stała się głównym udziałowcem tego stowarzyszenia – Funduszu Akcji Socjalnej (*Fonds d'action sociale – FAS*)¹. Założonym podstawowym celem tego przedsięwzięcia

¹ Na temat działalności Sonacotralu i FAS zob. M. Bernardot, *Loger les immigrés. La SONACOTRA 1956-2006*, Éditions du Croquant, Paris 2008, s. 352; idem, *Camps d'étrangers, foyers des travailleurs, centres d'expulsion: les lieux communs de l'immigré décolonisé*, Cultures & Conflits, nr 69, printemps 2008, s. 55-79, <http://conflits.revues.org/10602>; zob. także Cours des Comptes,

było zapewnienie mieszkań dla pracowników samotnych, ale też dla rodzin. Mieszkań o niewysokim standardzie i subwencjonowanych przez państwo, początkowo w ramach gaullistowskiego „planu Constantine”². Mniej eksponowanym był cel polityczny, a mianowicie zwiększenie możliwości skutecznej kontroli imigrantów islamskich (jak to nazwał Marc Bernardot – „obcokrajowców ryzykownych” dla władzy) w gorącym okresie wojny algierskiej i infiltracji środowisk imigranckich przez algierskie ugrupowania narodowowyzwoleńcze³. Pierwsze takie mieszkania SONATRAL zbudowała w 1959 roku w Argenteuil, zaś najintensywniejszym okresem ich budowy były lata 1966-1972⁴. W drugiej połowie lat siedemdziesiątych pojawiły się nowe potrzeby mieszkaniowe związane z falą łączenia rodzin. Stąd też w dalszym ciągu powstawały osiedla socjalne dotowane przez państwo w ramach tzw. mieszkań o umiarkowanym czynszu (*les habitations à loyer modéré* – HML)⁵. Z reguły budowane były one na obrzeżach dużych aglomeracji, w ramach „rozrzadzania” zurbanizowanych centrów, przede wszystkim Paryża, Marsylii i Lyonu. Wskutek tego, szczególnie stolica Francji, obrosła skupiskami ludności muzułmańskiej, najczęściej powiązanych etnicznie.

Wspomniane skupiska stanowią zarówno problem społeczny, jak i polityczny. Znalazło to wyraz w urzędowym ich określeniu w 1993 roku jako „newralgiczne strefy miejskie (*Zones Urbaines Sensibles* - ZUS)⁶. Wydzielono wtedy we Francji 751 takich stref⁷, które są od 1996 roku obiektem tzw. „polityki miasta” z racji swych trudności ekonomicznych i społecznych. Należą one do najbiedniejszych obszarów miejskich. Cechą charakterystyczną znajdujących się tam mieszkań jest ich niski standard i „gettoizacja”, czyli ograniczona łączność z sąsiednimi

L'accueil des immigrants et l'intégration des populations issues de l'immigration, s. 32-35, <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapport-publics/044000576/0000.pdf>, 06.03.2013.

² Plan ten, inaczej nazywany Planem rozwoju gospodarczego i społecznego Algierii, obejmował lata 1959-1963. Wzorowany był na powojennym planie odbudowy Francji. Założonymi celami były: budowa 200 tys mieszkań, redystrybucja ziemi ornej, rozwój systemu irygacyjnego, solaryzacja dzieci, zwiększenie zatrudnienia muzułmanów francuskich z Algierii w odpowiedniej proporcji (10%) w administracji publicznej oraz zrównanie płac i dochodów z metropolią. W tej ostatniej plan obejmował powołanie FAS i dostarczenie jej odpowiednich środków. Oczywiście celem politycznym planu było osłabienie polityczne algierskich ugrupowań niepodległościowych

³ Zob. M. Bernardot, *Camps d'étrangers...*, s. 58-59.

⁴ Zob. *ibidem*.

⁵ Mieszkania o Umiarkowanym Czynszu (*Habitations à loyer modéré* - HML) są to mieszkania socjalne powstałe przy współudziale państwa bądź to w formie bezpośrednim (subwencje), czy też pośrednim (kredyty, zwolnienia podatkowe). Zarządzane są one przez organy publiczne lub prywatne powołane przez mieszkańców. Geneza HML sięga końca XIX wieku. Wtedy to ustawą z 30 listopada 1894 roku powołano instytucje pod nazwą Tanie Mieszkania (*Habitations à Bon Marché*). Z kolei w 1945 roku po przekształceniach organizacyjnych przyjęła ona nazwę dzisiejszą.

⁶ Décret no 93-203 du 5 février 1993 pris pour l'application de l'article 26 de la loi no91-662 du 13 juillet 1991 d'orientation pour la ville et relatif à l'article 1466 A du code général des impôts, NOR : VILM9300056D,

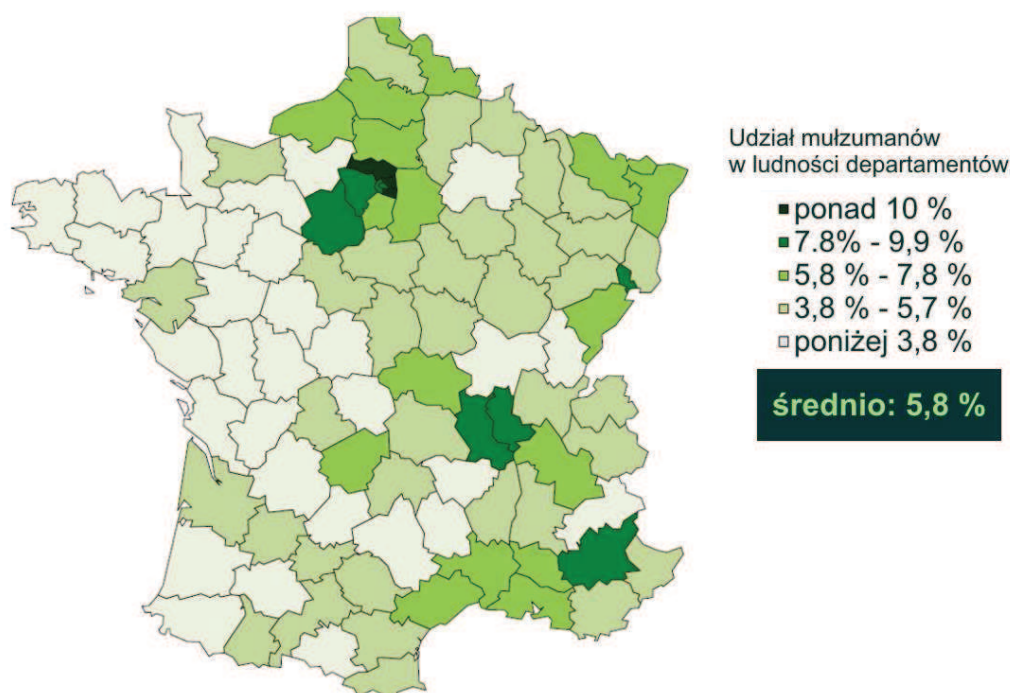
<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006081136&dateTexte=19961230>, 12.11.2012.

⁷ Décret no 96-1156 du 26 décembre 1996 fixant la liste des zones urbaines sensibles, NOR: AVIV9604443D, version consolidée au 16 mai 2009,

<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000747046>, 12.11.2012.

społecznościami. W 2008 roku spośród populacji w wieku 18-50 lat mieszkało w nich 19% imigrantów i 14% urodzonych we Francji bezpośrednich potomków imigrantów, przy średniej krajowej 4%. Szczególnie znacząca jest reprezentacja imigrantów z Afryki – 32% i Turcji – 37%⁸.

Mapa 1. Udział muzułmanów w ludności poszczególnych departamentów Francji w przedziale wieku 18-50 lat.

Źródło: IFOP pour La Croix, Analyse: 1989-2011. Enquête sur l'implantation et l'évolution de l'islam de France, Juillet 2011, s. 4, <http://www.ifop.com/media/pressdocument/343-1-file.pdf>, 10.02.2013.

Wspomniane skupiska stanowią zarówno problem społeczny, jak i polityczny. Znalazło to wyraz w urzędowym ich określeniu w 1993 roku jako „newralgiczne strefy miejskie (*Zones Urbaines Sensibles - ZUS*)⁹. Wydzielono wtedy we Francji 751 takich stref¹⁰, które są od 1996 roku obiektem tzw. „polityki miasta” z racji swych trudności ekonomicznych i społecznych. Należą one do najbiedniejszych obszarów miejskich. Cechą charakterystyczną znajdujących się tam mieszkań jest ich niski standard i „gettoizacja”, czyli ograniczona łączność z sąsiednimi społecznościami. W 2008 roku spośród populacji w wieku 18-50 lat mieszkało w

⁸ Insee-population-Fiches thématiques-Conditions de vie- Insee Références, Édition 2012, s. 222, http://www.insee.fr/fr/themes/document.asp?reg_id=0&id=3711, 12.03.2013.

⁹ Décret no 93-203 du 5 février 1993 pris pour l'application de l'article 26 de la loi no91-662 du 13 juillet 1991 d'orientation pour la ville et relatif à l'article 1466 A du code général des impôts, NOR : VILM9300056D, <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006081136&dateTexte=19961230>, 12.11.2012.

¹⁰ Décret no 96-1156 du 26 décembre 1996 fixant la liste des zones urbaines sensibles, NOR: AVIV9604443D, version consolidée au 16 mai 2009, <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000747046>, 12.11.2012.

nich 19% imigrantów i 14% urodzonych we Francji bezpośrednich potomków imigrantów, przy średniej krajowej 4%. Szczególnie znacząca jest reprezentacja imigrantów z Afryki – 32% i Turcji – 37%¹¹. Gdy weźmiemy pod uwagę wszystkich imigrantów mieszkańców ZUS, to 83% z nich pochodzi z krajów spoza Unii Europejskiej, w tym 21,5% z Algierii i 20,1% z Maroka¹².

Głównymi problemami, z którymi spotykają się mieszkańcy ZUS, co kontrastuje z wynikami badań innych obszarów miejskich¹³, są – według ankiety Insee i Narodowego Obserwatorium Przystępczości (*Observatoire national de la délinquance*) z 2009 roku – brak bezpieczeństwa i przestępczość¹⁴. Najczęściej społeczność muzułmańską dotyczą następujące patologie:

- bezrobocie, zwłaszcza wśród młodych – w 2009 roku w Newralgicznych strefach miejskich średnia stopa bezrobocia wynosiła 18,6% przy średniej krajowej 9,8%; wśród młodych w wieku produkcyjnym stopa ta wyniosła 43%¹⁵;
- przestępczość – wśród osadzonych we francuskich więzieniach ok. 60-70% to muzułmanie¹⁶ (przy 7,5% całej ludności Francji), w tym, jak informują władze więzienne, 18 tys. na 66 tys. osadzonych zamawia specjalne posiłki podczas ramadanu¹⁷;
- prozelityzm muzułmański we więzieniach, gdzie stanowią oni większość; zmuszanie przez to pozostałych do konwersji na islam i – nierzadko – do przystępowania do radykalnych ugrupowań islamskich¹⁸;
- ekstremizm polityczny – w ogólnej liczbie francuskich muzułmanów udział najbardziej radykalnych z nich, salafistów, jest stosunkowo niewielki. Według francuskiej policji jest ich około 5 tys., przy czym około 10% z nich ocenia się jako zagrożenie dla bezpieczeństwa¹⁹.

Podjęmowane od wielu lat działania władz francuskich nakierowane na integrację imigrantów z dzielnic ZUS z resztą społeczności francuskiej (Plan Renowacji Miejskiej – PRU²⁰, Priorytetowe Strefy Edukacji – ZEP²¹, Polityka

¹¹ Insee-population-Fiches thématiques-Conditions de vie- Insee Références, Édition 2012, s. 222, http://www.insee.fr/fr/themes/document.asp?reg_id=0&id=3711, 12.03.2013.

¹² Haut Conseil à l'intégration, *La France sait-elle encore intégrer les immigrés? Les élus issus de l'immigration dans les conseils régionaux* (2004-2011), s. 7, <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/114000211/0000.pdf>, 12.12.2012.

¹³ Haut Conseil à l'Intégration, *op. cit.*, s. 57. Zob. także L. Bronner, *La loi du ghetto. Enquête dans les banlieues françaises*, Calmann-Lévy, Paris 2010, s. 264.

¹⁴ Haut Conseil à l'Intégration, *op. cit.*, s. 57.

¹⁵ Zob. G. Kepel, *Banlieue de la République. Résumé intégral*, Institut Montaigne, octobre 2011, <http://www.banlieue-de-la-republique.fr>, 10.01.2013.

¹⁶ Zob. *L'islam, première religion carcérale en France*, http://www.saphirnews.com/L-islam-premiere-religion-carcerale-en-France_a9004.html, 10.04.2013.

Dla porównania, odnośne dane dla innych państw wyglądają następująco : W. Brytania – 11% i 3%, Holandia – 20% (młodzi przestępcy – 26%) i 5,5%, Belgia – 16% i 2% (tamże).

¹⁷ *La prison, creuset de l'islamisme radical*, <http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2012/10/08/01016-20121008ARTFIG00689-la-prison-creuset-de-l-islamisme-radical.php?cmtpage=0>, 19.04.2013.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, s. 143.

²⁰ Plan de Rénovation Urbaine (PRU) – powstały w 2004 roku stanowi obecnie główne narzędzie finansowania zaniedbanych dzielnic. Jego realizacja ma zapewnić mieszkańcom tych dzielnic godne warunki pobytu i „podstawy ich poczucia przynależności do Republiki” (G. Kepel, *op. cit.*).

miejska - PV²², Kontrakty Przyjęcia i Integracji – CAI²³, w tym szczególnie imigrantów muzułmańskich, doznały już kilkakrotnie spektakularnych porażek w postaci wielodniowych starć mieszkańców tych dzielnic z siłami porządkowymi²⁴.

Za główną przeszkodę w prowadzeniu tej polityki Wysoka Rada ds. Integracji (HCI) uważa gettoizację skupisk imigranckich. Organ ten stwierdza, powołując się na wyniki badań brytyjskiego Komitetu ds. Równości Rasowej, iż w sytuacji, gdy w danej dzielnicy zamieszkuje ponad 20% imigrantów tego samego pochodzenia etnicznego, integracja staje się bardzo trudna²⁵. HCI sugeruje, iż urzędy HML winny znać dane dotyczące miejsc urodzin imigrantów i ich rodziców przy rozdziale mieszkań socjalnych, zwracając szczególną uwagę na rozpraszanie tych przydziałów po różnych dzielnicach, także dzielnicach prestiżowych²⁶.

3. Struktura wieku ludności muzułmańskiej

Wysoka dzietność muzułmańskich kobiet przekłada się na strukturę wieku całej tej grupy społecznej.

Jak ukazuje poniższa tabela, istnieje duża przewaga populacji muzułmańskiej w najmłodszych grupach wiekowych. Równowaga zachowana jest tylko w grupie wieku średniego, z kolei w przedziałach wieku starszego znacznie przeważa pozostała część ludności Francji. Wiąże się to z takimi czynnikami, jak:

- wyniesiona przez imigrantów z kraju pochodzenia religia, czy też tradycja kultywowana w życiu rodzinnym, a sprzyjająca wielodzietności, a więc posiadaniu liczby dzieci przekraczającej normalną zastępowalność pokoleń;
- czynniki psychologiczne związane z młodym wiekiem migrantów: dynamizm, wzrost aspiracji życiowych, znajomość języka dawnych kolonizatorów, psychiczna gotowość do sprostania trudów emigracji, a później pracy, z reguły fizycznej;
- „starzenie się” populacji Francuzów „pochodzenia europejskiego”, co nie dotyczy tylko tego narodu, ale jest ogólnym trendem demograficznym w Europie.

Najistotniejszy z tych Planów obejmuje aglomerację Clichy-sous-Bois i Monfermeil z docelowym budżetem 600 mln euro (ibidem).

²¹ Zone d'Éducation Prioritaire (ZEP) – stworzone w 1981 roku w celu walki z niepowodzeniami szkolnymi, szczególnie imigrantów (zob. *ibidem*).

²² Politique de la Ville (PV) – globalne podejście do problematyki miejskiej podkreślone przez powstanie w 1991 roku ministerstwa miasta (zob. *La France sait-elle encore...*, s. 54-56).

²³ Contrat d'accueil et d'intégration - wprowadzony 1 stycznia 2007 roku jako obowiązkowy. Jest to kontrakt nakładający wzajemne zobowiązania państwa i imigranta do respektowania praw i wartości republikańskich oraz do kształcenia obywatelskiego imigranta. Ponadto państwo organizuje możliwość korzystania przez niego z praw indywidualnych i nauki języka francuskiego. Ze swej strony – co zapisane jest w aneksie osobistym – imigrant wyraża gotowość, jeśli to konieczne, do nauki języka lub dodatkowego kształcenia w zakresie znajomości życia we Francji. Nieprzestrzeganie tego kontraktu przez obcokrajowca skutkuje nieprzedłużeniem jego karty pobytu. Zabiegi te nakierowane są na końcowy efekt nadanie obywatelstwa, czyli naturalizowanie imigranta (Loi no 2006-911 du 24 juillet 2006 relative à l'immigration et l'intégration, NOR:INTX0600037L, version consolidée au 1 décembre 2010,

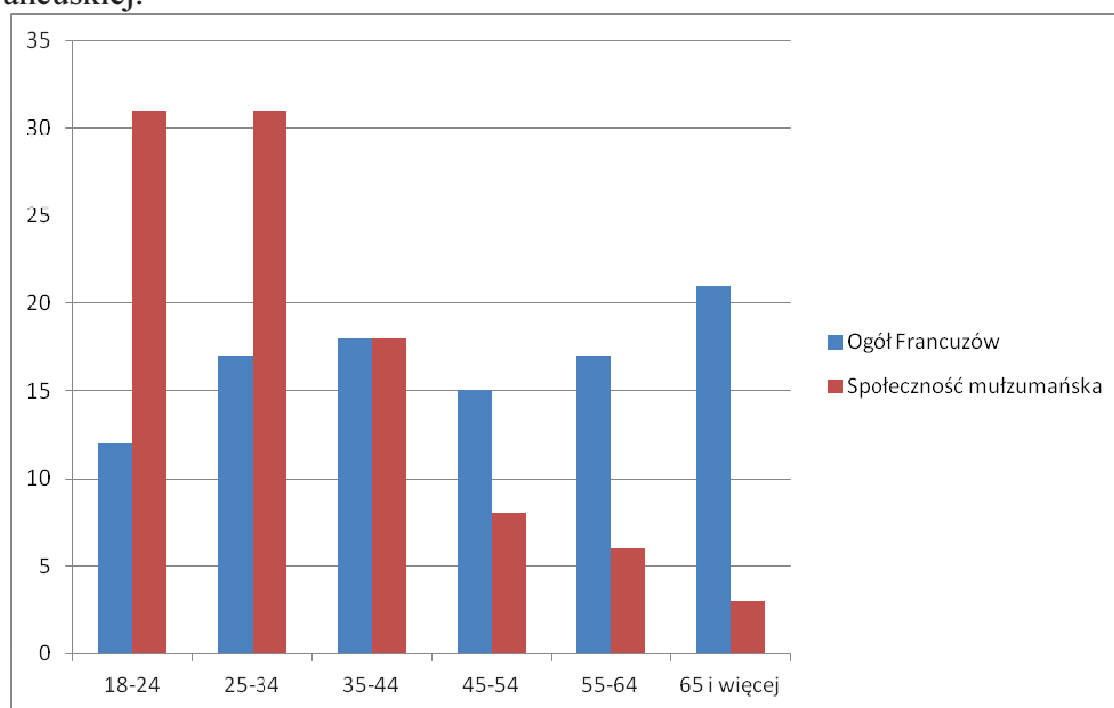
<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000266495>, 10.11.2012).

²⁴ Wystarczy wspomnieć rozruchy w Minguettes w 1981 roku, w Vaulx-en-Velin w 1990, w Mirail w 1998, czy też mające wymiar ogólnokrajowy w listopadzie 2005 i 2007 roku (zob. J. Donzelot, *La France des cités: les chantiers de la citoyenneté urbaine*, Fayard, Paris 2013, s. 200; *idem*, *Quand la ville se défait : quelle politique face à la crise des banlieues?*, Points, Paris 2008, s. 185).

²⁵ Haut Conseil à l'Intégration, *op. cit.*, s. 7.

²⁶ *Ibidem*.

Wykres 1. Struktura wieku ludności muzułmańskiej na tle ogółu ludności francuskiej.

Źródło: IFOP pour La Croix, Analyse: 1989-2011. Enquête sur l’implantation et l’évolution de l’islam de France, Juillet 2011, s. 5, <http://www.ifop.com/media/pressdocument/343-1-file.pdf>, 10.02.2013.

4. Dzietność francuskich muzułmanek

W pierwszej dekadzie XXI wieku nastąpiły wyraźne zmiany tendencji demograficznych w porównaniu z poprzednim dziesięcioleciem. W małym stopniu dotyczyły one kobiet pochodzenia europejskiego, w tym „rdzennych” Francuzek (ok. 1,7), natomiast zmiany nastąpiły w dzietności Afrykanek, co przedstawia wykres 2.

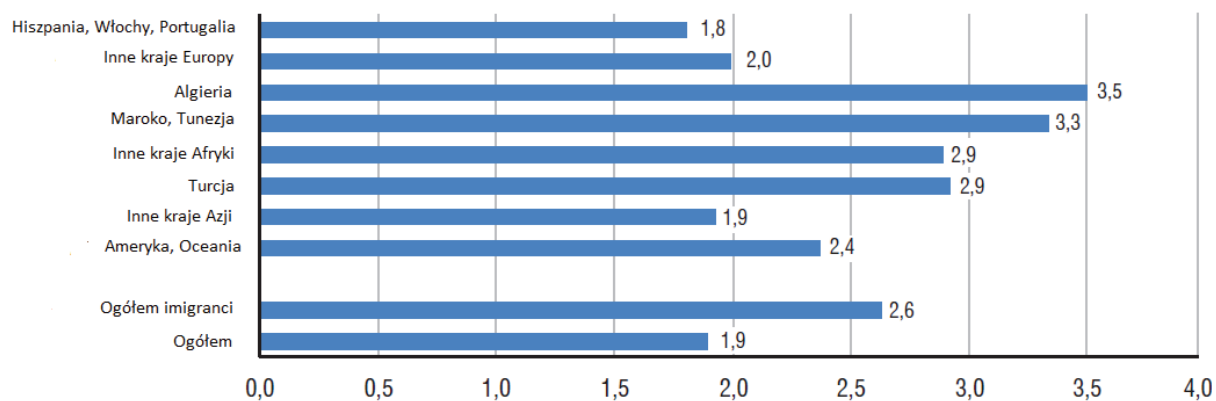
Średnia rodność kobiet z Maghrebu w latach dziewięćdziesiątych wynosiła dla Algierii – 2,57, Maroka – 2,97 i Tunezji – 2,90. Natomiast już w 2008 roku wskaźniki te kształtowały się odpowiednio: Algieria – 3,5, Maroko i Tunezja – 3,3. W przypadku innych krajów Afryki wskaźnik ten jest podobny jak w latach dziewięćdziesiątych i wynosi 2,9. Dla zobrazowania roli imigrantów w demograficznym rozwoju Francji należy dodać, iż w 2010 roku (urodziło się wtedy w metropolii 802 tys. dzieci) spośród 154 tys. noworodków z matki urodzonej poza Francją, 60% (ok. 92 tys.) stanowiły dzieci Afrykanek (w tym 38% z Maghrebu)²⁷.

Wykres 2. Dzietność imigrantek we Francji w 2008 roku.

²⁷ Zob. Insee, *Statistique d’état civil sur les naissances en 2011*, http://www.insee.fr/fr/themes/document.asp?ref_id=sd20111, 11.02.2013.

W innym miejscu Insee podaje liczbę 108 tys. matek cudzoziemek (zob. http://www.insee.fr/fr/themes/document.asp?ref_id=sd20101, 23.02.2013).

Do tych wartości należałoby jeszcze dodać dzieci zrodzone z ojca imigranta, a matki nieimigrantki.

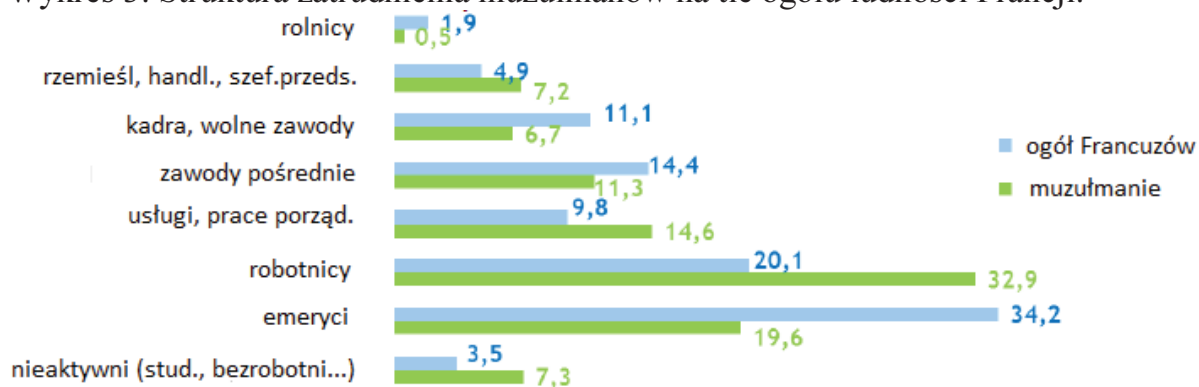

Źródło: Insee, *Natalité et fécondité*, Édition 2012, s. 133,
http://insee.fr/fr/themes/document.asp?reg_id=o&id=3713, 12.05.2013.

5. Struktura zatrudnienia

Ogólnie imigranci wykonują zawody wymagające mniejszych kwalifikacji, co szczególnie dotyczy muzułmanów.

Wykres 3. Struktura zatrudnienia muzułmanów na tle ogółu ludności Francji.

Źródło: IFOP, *Analyse: 1989-2011. Enquête sur l'implantation et l'évolution de l'islam de France*, Juillet 2011, s. 5,
<http://www.ifop.com/media/pressdocument/343-1-file.pdf>, 10.02.2013.

Charakterystyczne cechy struktury zatrudnienia muzułmanów francuskich to:

- dwukrotnie większe bezrobocie niż w przypadku katolików. Szczególnie jest to widoczne w dzielnicach ZUS, gdzie – jak w przypadku paryskiego przedmieścia Saint-Denis (departament 93) sięga 30%²⁸;
- mniejsza szansa muzułmanów zatrudnienia na stałe;
- duża przewaga robotników wśród zatrudnionych;
- wśród młodych w przedziale wiekowym 29-32 lata bezrobotnych muzułmanów jest 32% (w przypadku, gdy oboje z rodziców urodziło się w Algierii lub Maroku w przedziale wiekowym 19-29 lat odsetek ten sięga 40%)²⁹, natomiast wśród pozostałych Francuzów w tym wieku wynosi 20%.

²⁸ R. Włoch, *op. cit.*, s. 121.

²⁹ *Ibidem*.

6. Tożsamość obywatelska.

Tożsamość narodowa, czy też w przypadku Francji często jej odmiana – tożsamość obywatelska, jest szczególnie wartościową budującą specyficzne miejsca państwa-narodu wśród innych społeczności narodowych. Wpływa ona decydująco na spójność polityki wewnętrznej i zagranicznej państwa. Długi czas francuska tożsamość narodowa jednoznacznie kojarzona była z chrześcijaństwem. Francja postrzegana jest jako „najstarsza córka Kościoła”. Jednak ostatnie kilkadziesiąt lat to proces jej dechrystianizacji³⁰. Obecnie zbudowana jest ona wokół konstytucyjnych zasad laickości państwa i wartości republikańskich. Poniższa tabela wskazuje na stopień akceptacji tych zasad przez francuskich i brytyjskich muzułmanów.

Tabela 1. Postrzeganie przez muzułmanów francuskich i brytyjskich wybranych problemów społecznych (dane w proc.).

	Francja	Wielka Brytania
Uważam się przede wszystkim za muzułmanina/obywatela swojego kraju	46/42	81/7
Muzułmanie chcą przejąć obyczaje krajów zamieszania/zachować odrębność	78/21	41/35
Niewielu Europejczyków jest wrogo ustosunkowanych do muzułmanów	60	52
Mam pozytywny stosunek do chrześcijan/Żydów	91/71	71/32
Bardzo niepokoję się o przyszłość muzułmanów w moim kraju	38	49
Poczucie tożsamości muzułmańskiej wśród wyznawców islamu w moim kraju wzrasta/jest to zjawisko negatywne	69/38	68/9
Dostrzegam konflikt pomiędzy umiarkowanymi muzułmanami a fundamentalistami/ stoję po stronie fundamentalistów	56/6	58/15
Nie ufam bin Ladenowi	93	68

Źródło: Haut Conseil de l'Intégration, La France sait-elle encore intégrer les immigrés? Les élus issus de l'immigration dans les conseils régionaux (2004-2010), <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/114000211/0000.pdf>; R. Włoch, op. cit., s. 309.

³⁰ Według sondażu CSA z 2012 roku katolicyzm wyznawało 56 % Francuzów (zob. Y.-M. Cann, CSA décrypte...Le catholicisme en France, s. 3, <http://www.csa.eu/multimedia/date/etudes/etu20130329-note-d-analyse-csa-decrypte-mars-2013.pdf>), 10.7.2013.

Wyniki tego sondażu wskazują na dużo większą skuteczność w dostosowywaniu muzułmanów do europejskich wartości kulturowych francuskiej polityki wobec muzułmanów porównaniu z jej odpowiednikiem brytyjskimi. Jednak stopień tej akceptacji nie może wydawać się zadawalający, a nawet – jak uważa znana demografka francuska, Michèle Tribalat – nastąpił koniec modelu francuskiego³¹.

7. Aktywność polityczna muzułmanów francuskich.

Współczesna społeczność muzułmańska ciągle wykazuje małe zaangażowanie polityczne, szczególnie na szczeblu centralnym. Co prawda powstała efemeryczna Partia Islamska ograniczająca swoją działalność do regionu Lille, lecz brak jest informacji, co do jej aktywności. To, co najbardziej liczy się dla wyborców muzułmańskich to – według porządku: nierówności społeczne, zatrudnienie, bezpieczeństwo, kształcenie i imigracja. Na samym końcu są zagadnienia polityczne, w tym - sprawy polityki zagranicznej³². Ten brak zaangażowania politycznego wykazują wskaźniki udziału ich reprezentantów w centralnych organach politycznych Republiki. Obecnie – sądząc po muzułmańskim brzmieniu imion parlamentarzystów i senatorów francuskich, bo trudno znaleźć inne kryterium - w Zgromadzeniu Narodowym znajduje się najwyżej 4 przedstawicieli tej społeczności na 577 deputowanych, zaś w Senacie nie ma żadnego³³. W Parlamencie Europejskim w wyborach w 2009 roku na 78 przedstawicieli Francji 13 ma pochodzenie pozaeuropejskie, natomiast w wyborach municypalnych na 1763 mandaty przypadło 88 radnych pochodzenia pozaeuropejskiego³⁴. Podobnie w aktualnym rządzie premiera Jean-Marca Ayrault na 19 ministrów brak przedstawiciela tej mniejszości, zaś na 16 tzw. ministrów delegowanych jest ich dwóch. Jest to o tyle dziwne, że socjaliści – czyli obecna ekipa rządząca – zwykle bardziej sprzyjali emancypacji wszelkiego rodzaju mniejszości. Ta niechęć do angażowania się muzułmanów w politykę krajową tłumaczy się często tym, iż „francuscy muzułmanie nie widzą się w klasie politycznej”³⁵, o czym świadczy choćby to, iż tylko co czwarty z nich zarejestrowany jest w spisie wyborczym³⁶.

Lepsze rezultaty osiągają muzułmanie jeśli chodzi o aktywność społeczno-polityczną w skali lokalnej, co ma swe uzasadnienie procesem zakorzeniania się tej społeczności w miejscu zamieszkania. Coraz bardziej jednak politycy dostrzegają wagę aktywnego elektoratu muzułmańskiego, który oblicza się na ok. 1,2-1,5 mln lub też 5% wyborców³⁷.

³¹ M. Tribalat, *Assimilation: la fin du modèle français*, Édition Toucan, Paris 2013, s. 352.

³² Zob. J. Vaïsse, *La France et les politiques*, s. 69,

<http://www.vaïsse/BiblioJustin/Articles/BiblioJJustin-Lobby-musulman-avril2007.pdf>, 23.06.2013.

³³ Obliczenia własne.

³⁴ Zob. Haut Conseil à l'Intégration, *La France sait-elle encore intégrer les emmigrés ? Les élus issus de l'immigration dans les conseils régionaux (2004-2010)*, Rapport au Premier ministre remis le 12 avril 2011, La Documentation française, Paris 2011, s.13.

³⁵ Cyt za R. Włoch, op. cit., s. 307..

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Jérôme Fourquet, *Le vote des musulmans à l'élection présidentielle*, IFOP juillet 2012, s.1, http://www.ifop.fr/media/pressdocument/482-1-document_file.pdf, 10.04.2013.

8. Preferencje wyborcze

Elektorat muzułmański nabiera coraz większego znaczenia dla polityków francuskich. Przy czym część z nich, głosząc hasła proimigranckie widzi w tym poprawę swego wyniku wyborczego, natomiast inni wprost przeciwnie, epatując antyimigranckimi poglądami starają się przyciągnąć nacjonalistyczny elektorat.

Tabela 2. Wyniki I tury wyborów prezydenckich 2012 roku z uwzględnieniem elektoratu muzułmańskiego.

	Francuzi ogółem	Francuzi muzułmanie	Różnica
Arthaud+Poutou	2	1	-1
Mélenchon	11	20	+9
Hollande	29	57	+28
Joly	2	2	=
Bayrou	9	6	-3
Sarkozy	27	7	-20
Dupont-Aignan	2	2	=
Le Pen	18	4	-14
Cheminade	-	1	+1

Źródło: Jérôme Fourquet, Le vote des musulmans à l'élection présidentielle, IFOP juillet 2012, s.1-2,
http://www.ifop.fr/media/pressdocument/482-1-document_file.pdf, 10.04.2013.

Już w pierwszej turze wyborów wyraźnie widoczne jest poparcie elektoratu muzułmańskiego dla kandydatów lewicy, zarówno umiarkowanej (Hollande), jak i radykalnej (Mélanchon).

Analiza wyników wyborów prezydenckich wskazuje na silną przewagę elektoratu lewicowego wśród muzułmanów francuskich. Można nawet stwierdzić, iż François Hollande zwyciężył w tych wyborach dzięki głosom muzułmanów. Ta predylekcja muzułmanów francuskich do lewicy nie dotyczy tylko wyborów, ale także ogólnie ich stosunku do haseł głównych partii politycznych.

Tabela 3. Wyniki II tury wyborów prezydenckich 2012 z uwzględnieniem elektoratu muzułmańskiego.

	Francuzi ogółem	Francuzi muzułmanie	Różnica
Hollande	51,6	86	+34,4
Sarkozy	48,4	14	-34,4

Źródło: ibidem

We Francji coraz bardziej zwraca się uwagę na rosnące wpływy – zwłaszcza wśród młodych muzułmanów fundamentalizmu islamskiego, zwanego też islamizmem. Jest to ideologia polityczna nie mająca charakteru narodowego, lecz obejmująca swym zasięgiem wszystkie skupiska muzułmańskie w świecie. Podstawowe jej założenia to:

- dążenie do jedności sfery politycznej i religijnej;
- koncepcja państwa islamskiego rządzonego przez prawa boskie, a nie ludzkie, których rola ograniczałaby się do interpretacji tych pierwszych;
- organizacja społeczeństwa jako wspólnoty wiernych, a nie oparta o państwo narodowe;
- nakaz prowadzenia dżihadu, walki – nie wyłączając jej formy fizycznej – w celu ustanowienia porządku islamskiego³⁸.

Tarique Ramadan, czołowy ideolog islamizmu, wskazuje jako dominujący w islamizmie – w tym francuskim – salafizm reformistyczny. Dopuszcza on dostosowywanie się muzułmanów do standartów życia zachodniego, jednak pod warunkiem przestrzegania tożsamości muzułmańskiej i praktyk religijnych³⁹.

9. Stosunek rdzennych Francuzów do społeczności muzułmańskiej.

Ogólny obraz muzułmanów w oczach Francuzów nie wypada dla nich pozytywnie. Świadczą o tym ostatnie – z października 2012 roku – wyniki sondażu Francuskiego Instytutu Opinii Publicznej (Institut Français de l'Opinion Publique - IFOP), których zestaw przedstawiamy poniżej⁴⁰.

- Czy obecność społeczności muzułmańskiej jest dla tożsamości Francji?
 - groźna – 43%
 - wzbogacająca kulturowo – 17%
- Czy społeczność ta jest zintegrowana ze społeczeństwem francuskim?
 - tak 33%
 - nie 67%
- Spośród wymienionych przyczyn wymień te, które powodują słabą integrację tej społeczności ze społeczeństwem francuskim:
 - odrzucenie integrowania się – 68%
 - zbyt duże różnice kulturowe – 52%
 - „gettoizacja” w dzielnicach i szkołach – 47%
 - trudności ekonomiczne, brak pracy – 25%
 - rasizm i brak otwartości niektórych grup Francuzów – 21%
 - niewystarczające działania i środki władz publicznych – 3%
- Czy społeczeństwo francuskie jest wystarczająco otwarte na przyjęcie muzułmanów?
 - tak 69%

³⁸ R. Włoch, *op. cit.*, s. 141.

³⁹ *Ibidem*, s. 142.

⁴⁰ Ifop pour Le Figaro, l'image de l'islam en France. Résultats détaillés, octobre 2012, s. 4-28, <http://www.lefigaro.fr/assets/pdf/sondage-ipsos-islam-france.pdf>, 23.06.2013 ; Zob. także zestawienie tych wyników dla Francji i Niemiec: Ifop pour Le Monde. Regard croisé France/Allemagne sur l'Islam, le 13 décembre 2010, s. 3-42, http://www.ifop.com/media/poll/1365-1-study_file.pdf, 23.06.2013.

- nie 31%
- Spośród następujących wyrażen, które najlepiej odpowiadają wyobrażeniu islamu?
 - odrzucenie wartości zachodnich 63%
 - fanatyzm 57%
 - posłuszeństwo 46%
 - przemoc 38%
 - tolerancja 14%
 - wolność 7%
 - sprawiedliwość 7%
 - ochrona kobiet 5%
 - demokracja 4%
- Wpływ i obecność islamu we Francji
 - zbyt istotna – 60%
 - niezbyt istotna – 5%
 - ani zbyt ani niezbyt istotna – 35%
- Czy jesteście za budową meczetów we Francji, jeśli wierni życzą sobie tego?
 - tak – 18%
 - nie – 43%
 - nie wiem – 34%
- Czy akceptujesz noszenie przez muzułmanki na ulicy chust (voile) i szalów (fulard)?
 - tak – 7%
 - nie – 63%
 - obojętni - 28%
- Czy akceptujesz noszenie przez muzułmanki chust (voile) i szalów (fulard) w szkołach publicznych?
 - Tak – 3%
 - nie – 89%
 - obojętni - 6%
- Czy jesteś przeciw istnieniu partii politycznych lub związków zawodowych odwołujących się do islamu?
 - tak – 68%
 - nie – 23%
 - obojętni - 9%
- Czy zaakceptowałbyś wybór mera pochodzenia muzułmańskiego w gminie, gdzie mieszkasz?
 - tak – 45%
 - nie – 44%
 - obojętni - 11%

Ukazane powyżej postawy, niekiedy dyskryminacyjne, wyraźnie odczuwane są przez imigrantów muzułmańskich i ich potomków. Jeden na trzech przybyszy z Maghrebu i Turcji oraz czterech na pięciu z innych krajów afrykańskich, poza Maghrebem, potwierdzają takie odczucia. Najczęściej jako powód tych praktyk

dyskryminacyjnych podają oni pochodzenie lub narodowość (9 na 10) i kolor skóry (8 na 10).

10. Laickość, integracja czy asymilacja

Kwestia polityki rządowej wobec społeczności muzułmańskiej pojawiła się w szerszym wymiarze w latach osiemdziesiątych. Minister Spraw Wewnętrznych Charles Pasqua stwierdził nawet w 1987 roku, iż islam we Francji jest „problemem nr 1”⁴¹. Potwierdzeniem tych słów była polityzacja działalności od początku lat osiemdziesiątych niektórych ugrupowań muzułmańskich, co spowodowało, że organy rządowe zmuszone były rozszerzyć monitorowanie sytuacji w środowiskach islamskich.

Problem ten nie dotyczył tylko Francji, lecz wszystkich krajów europejskich, w których zamieszkują w znaczącej liczbie imigranci muzułmańscy. Państwa, które ich przyjęły stanęły przed wyborem jednej spośród dwóch podstawowych strategii: polityki wielokulturowości lub asymilacji. Większość z nich wybrała – na fali poprawności politycznej – politykę wielokulturowości. Polega ona na uznaniu odrębności kulturowej imigrantów i popieraniu przez państwo – także finansowo - kultywowania przez nich swej religii, wartości, języka, obyczajów i tworzenia własnych instytucji. Natomiast polityka asymilacji nakierowana jest na integrację imigrantów ze społeczeństwem państwa przyjmującego z przyjęciem przez imigrantów całego systemu obowiązujących reguł prawnych w państwie oraz - przy pełnej asymilacji - zwyczajów i obyczajów społeczeństwa tego kraju.

W tym kontekście sytuacja Francji jest szczególna. Utrwalana od ponad dwóch wieków konstytucyjna zasada laickości państwa mocno zakotwiczyła się we francuskiej kulturze politycznej. Eliminuje ona możliwość stosowania klasycznej formy wielokulturowości i winna kierować politykę państwa ku przyjmowaniu przez imigrantów wartości republikańskich, inaczej mówiąc ku asymilacji. Przy czym zaznaczyć trzeba, iż pojęcie laickości przeszło we Francji istotną ewolucję. W sposób syntetyczny ujmuje to Nicolas Sarkozy w swej książce-wywiadzie *Religie, Republika, Nadzieja*. Twierdzi on, iż okres przełomu XIX i XX wieku charakteryzował się pojmowaniem laickości jako postawy wojującej, antyklerykalnej, czego przejawem była ustawa z 1905 roku. Zmiana postawy na neutralną nastąpiła po II wojnie światowej, gdy spory światopoglądowe i konflikty na linii państwo-wyznania religijne uległy złagodzeniu, a z czasem przekształciły się - przede wszystkim pod wpływem rosnącej liczby imigrantów muzułmańskich - w formę laickości pozytywnej. W tej interpretacji laickości kładzie się nacisk nie tak na kwestie równości i wolności światopoglądowej, jak na problematykę gwarancji praw człowieka do praktykowania wyznawanej religii i stwarzania warunków do realizacji tychże praktyk⁴².

We Francji często używa się wymiennie pojęcia laickości pozytywnej z pojęciem integracji. To ostatnie pojęcie, będące w obiegu oficjalnym od 1988 roku, Wysoka Rada ds. Integracji (HCI) w raporcie z 2008 roku definiuje się jako proces

⁴¹ A. Taheri, *A French Church of Islam?*, <http://www.nationalreview.com/articles/205430/french-church-islam/amir-taheri>, 10.10.2013.

⁴² N. Sarkozy, *La République, les religions, l'espérance, cerf*, Paris 2004, s. 13-56; zob. także R. Włoch, *op. cit.*, s. 274-275.

„który wymaga wzajemnego wysiłku [migranta i społeczeństwa kraju przyjmującego], otwartości na różnorodność, która wzbogaca, lecz także przywiązanie i odpowiedzialną wolę do zagwarantowania i zbudowania wspólnej demokratycznej kultury”⁴³. Trzy lata później ta sama Rada ujmuje ten termin jako „wzajemny proces inkorporacji imigrantów do społeczności przyjmującej, a także jako politykę czasowej wspólnoty w drodze wypracowywania powszechnego prawa mającego ten proces ułatwić”⁴⁴. Takie rozumienie integracji ma być czymś więcej niż tylko prostym materialnym włączeniem imigrantów do społeczeństwa przyjmującego, ale jednocześnie pojęciem węższym niż asymilacja, rozumiana jako porzucenie większości cech kulturowych kraju pochodzenia na rzecz cech kulturowych kraju przyjmującego⁴⁵.

W tych stwierdzeniach Wysokiej Rady ds. Integracji jest pewna niekonsekwencja. Jako doradcza agenda rządowa Agencja ta winna określać cele działania rządu i drogi do ich realizacji. Takim właśnie docelowym zamysłem polityki francuskiego rządu wobec imigrantów jest ich naturalizacja a warunkiem naturalizacji jest ich asymilacja. Wskazuje na to art.21-24 Kodeksu Cywilnego w sentencji, iż „nikt nie może być naturalizowany, jeżeli nie udowodni swej asymilacji ze wspólnotą francuską, szczególnie poprzez dostateczną znajomość – w ramach swoich możliwości – języka francuskiego oraz praw i obowiązków związanych z przynależnością do narodu francuskiego”⁴⁶.

Dyskusje na temat wyboru odpowiedniej dla Francji polityki pomiędzy laickością tradycyjnie pojmowaną, laickością pozytywną, integracją a asymilacją trwają już od kilkunastu lat. Szczególnie nasiliły się one na początku obecnego stulecia, gdy ze strony muzułmańskiej nasiliły się żądania rewindykacyjne w stosunku do państwa francuskiego, zaś z drugiej strony rząd i prezydenci, Jacques Chirac i Nicolas Sarkozy, François Hollande aktywnie reagowali na te żądania. W tym celu powołane zostały specjalne komisje ds. *laïcité*, które opracowywały odpowiednie raporty dla prezydenta lub premiera: Rapport Baroin (maj 2003), Rapport Stasi (décembre 2003), Rapport Rossinot (décembre 2005), Rapport Machelon (septembre 2006). Oprócz już istniejącej od 1989 roku Wysokiej Rady ds. Integracji (HCI)⁴⁷, utworzono przy premierze w 2007 roku Obserwatorium Laickości (Observatoire de la laïcité)⁴⁸, którego celem była pomoc rządowi w jego działaniach na rzecz respektowania zasad laickości w służbach publicznych.

Wspomniana Komisja Stasiego, wypracowując niekiedy szczegółowe zapisy, zaproponowała jednocześnie stosowanie przy ich interpretacji sprawdzonej już w kanadyjskim Quebecu zasady „rozsądnej akomodacji” (*accommodation*

⁴³ Haut Conseil à l’Intégration, *Le bilan de la politique d’intégration 2002-2005. Rapport au Premier ministre, La Documentation française*, coll. *Rapports officiels*, Paris 2006, s. 22.

⁴⁴ Haut Conseil à l’Intégration, *La France sait-elle encore intégrer les emmigrés ? Les élus issus de l’immigration dans les conseils régionaux (2004-2010)*, Rapport au Premier ministre remis le 12 avril 2011, La Documentation française, Paris 2011, s. 13.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Od 2006 roku instytucja ta odpowiedzialna jest za całość francuskiej polityki laickości (zob. J. Baubérot, *Mettons en avant les libertés laïques*, *Le Monde* z 26 stycznia 2012 r.).

⁴⁸ Ramy prawne uzyskało poprzez dekret premiera J.-M. Ayrault z 5 kwietnia 2013 roku.

retionnelle), określającej sytuację akceptacji przez daną społeczność religijną konieczności dostosowania się w publicznym wyrażaniu swe inności konfesyjnej i afirmacji swe tożsamości do warunków panujących w danej przestrzeni publicznej⁴⁹.

W języku bardziej prostym „rozsądna akomodacja” oznacza „uwzględnianie żądań obywateli, wyznających islam, o ile nie zakłóci to funkcjonowania instytucji lub nie będzie sprzeczne z prawami innych osób”⁵⁰ i – dodajmy, co najważniejsze – zgodne będzie z wartościami republikańskimi. Rok później Nicolas Sarkozy, nadzorujący prace Komisji, poszedł jeszcze dalej w polityce akomodacji, proponując rewizję artykułu 2 Ustawy z 1905 roku, który głosi, iż „Republika nie uznaje, nie ponosi kosztów, ani nie subwencjonuje żadnego kultu”, natomiast pokrywa „wydatki przeznaczone na umożliwienie wolnego praktykowania kultów w instytucjach publicznych takich, jak licea, szkoły wyższe, szkoły powszechne, hospicja, przytułki i więzienia”⁵¹. Zdaniem Sarkozy’ego państwo winno szerzej wkraczać w sferę publicznego finansowania kultów. „Jest rzeczą naturalną – pisze on – że państwo finansuje boisko piłkarskie, bibliotekę, teatr, żłobek, lecz gdy chodzi o potrzeby kultowe państwo nie mogłoby (obecnie – S.M.) zaangażować nawet centa.(...)Jestem zwolennikiem uzupełnień ustawy z 1905 roku”⁵².

W końcowym okresie prezydentury Nicolas Sarkozy przejawiał bardziej restrykcyjną postawę, szczególnie wobec społeczności muzułmańskiej. W dużym stopniu było to reakcją negatywny rezultat referendum szwajcarskiego w sprawie budowy nowych meczetów w tym kraju. Po jego ogłoszeniu wezwał on muzułmanów francuskich do „taktownego” (*avec discrétion*) zachowywania się w sprawach wiary, między innymi sprzeciwił się ostentacyjnemu sposobowi manifestowania swej przynależności religijnej⁵³. Wypowiedź ta inspirowana była zapewne wycuciem przez prezydenta Francji ewolucji francuskiej i europejskiej opinii publicznej nacechowanej nieufnością wobec muzułmanów. Postawie takiej sprzyjały także powtarzające się zamieszki wywoływane przez młodych muzułmanów na przedmieściach („*gettach*”) wielkich aglomeracji. Jednak najważniejszym czynnikiem pójścia Sarkozy’ego w kierunku bardziej rygorystycznej postawy wobec mniejszości islamskiej był widoczny we Francji i w całej Europie Zachodniej trend ku komunitaryzmowi tej grupy społecznej, to znaczy jej zamykaniu się w ramach etnicznych i religijnych. „Wielokulturowość” (*multiculturalisme*) „to porażka” – stwierdził Sarkozy – (...) jest ona przyczyną wielu problemów naszego społeczeństwa (...) Prawda jest taka, że we wszystkich naszych demokracjach bardziej zajmowaliśmy się tożsamością tego, który przybył, a nie dość dostatecznie tożsamością kraju przyjmującego”⁵⁴. Dobitnie świadczą o

⁴⁹ Raport Stasi, s. 16.

⁵⁰ R. Włoch, *op. cit.*, s. 200.

⁵¹ Loi du 9 décembre 1905 concernant la séparation des Eglises et de l’Etat, <http://www.legifrance.gouv.fr/afficheTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006070169&dateTexte=20080306>, 15.12.2012.

⁵² N. Sarkozy, *op. cit.*, s. 123.

⁵³ N. Sarkozy, *Respecter ceux qui arrivent, respecter ceux qui accueillent*, http://www.lemonde.fr/idees/article/2009/12/08/m-sarkozy-respecter-ceux-qui-arrivent-respecter-ceux-qui-accueillent_1277422_3232.html, 15.12.2012.

⁵⁴ Zob. E. Fassin, Nicolas Sarkozy en marche vers le « monoculturalisme »,

tym – jego zdaniem – przykłady Stanów Zjednoczonych i W. Brytanii, gdzie prowadzono politykę wielokulturowości, a co wzmocniło tylko ekstremistyczne postawy⁵⁵.

W ostatnich latach ta świadomość przeszkód i nieskuteczności polityki integracji oraz asymilacji społeczności muzułmańskiej zyskuje we Francji na znaczeniu nie tylko w kręgach politycznych. Solidną podbudowę znajduje ona we francuskim środowisku naukowym, czego najnowszymi przykładami są: ostatnia praca Michèle Tribalat „Asymilacja. Koniec modelu francuskiego”⁵⁶, publikacja Christophe’a Guilluy „Francuskie pęknięcia”⁵⁷, czy też głośna książka Christophera Caldwell’a – praca Amerykanina, lecz żywo dyskutowana we Francji – „Rewolucja na naszych oczach. Jak islam zmieni Francję i Europę”⁵⁸.

Uwagi końcowe

Islam i jego wyznawcy we Francji są w trudnym okresie adaptacji do francuskich i szerzej, europejskich – kulturowych, społecznych, obyczajowych i politycznych – warunków bytowania. Cechy tej fazy adaptacyjnej wyraźnie widać we wszystkich wymienionych sferach.

Trudną i delikatną misję do wypełnienia ma tutaj państwo francuskie. Od początku lat osiemdziesiątych, gdy problem imigrantów stał się problemem politycznym, próbuje ono znaleźć skuteczną politykę migracyjną, stosując często taktykę kija i marchewki, a niekiedy zachowując się bezradnie. Francja nie poszła drogą innych państw europejskich, które są w podobnej sytuacji i nie zastosowała i nie stosuje polityki wielokulturowości wobec imigracji. Niejednokrotnie władze V Republiki wykazywały bankructwo praktykowania takiej polityki w sąsiednich krajach. Wybrana przez Francję droga integracji imigrantów muzułmańskich, z zamysłem ich asymilacji w ramach republikańskiego narodu francuskiego, także napotyka na trudności. Miejmy nadzieję, iż pomimo wielu niepowodzeń, nastąpi powolny proces utożsamiania się imigrantów muzułmańskich z nową ojczyzną.

SUMMARY

Muslims in France – Some Socio-Political Aspects

The purpose of this publication is to present selected socio-political issues related to the presence of Muslims in France and the specifics of the community of French ethnic background (European). To achieve this, the author analyzes the areas of settlement and housing French Muslims, the associated social pathologies,

<http://lemonde.fr/idees/article/2011/02/25/Nicola-Sarkozy-en-marche-vers-le-monoculturarisme-1485122-3232.html>, 15.03.2013.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ M. Tribalat, *Assimilation: la fin du modèle français*, Édition Toucan, Paris 2013, s. 352.

⁵⁷ Ch. Guilluy, *Fractures françaises*, François Bourrin Editeur, Paris 2010, s. 206.

⁵⁸ Ch. Caldwell, *Une révolution sous nos yeux. Comment l'islam va transformer la France et l'Europe*, Édition du Toucan, Paris 2011, s. 532.

then presents the demographic structure and employment structure of the Muslim population, the problem of citizenship, electoral preferences and political activity, as well as against the minority Islamic natives. The final piece of the publication refers to the integration and assimilation policies pursued – often inconsistently – by the authorities against French Muslims, and in this context, the pursuit of that power to the Confidentiality of the constitutional principle of secularism of the French State.

Key words: Muslims, France, islam.